اطلس غزوات رسول‌خدا ﷺ

ناظر محتوایی

حضرت آیت‌الله عزیز خوشوقت

سرگروه نویسندگان

ابوالفضل بنائی کاشی

موسسه اطلس تاریخ شیعه

گروه تاریخ

ابوالفضل بنائی کاشی

محمدجواد بهشتی

سید جلال جمالی

سید فضل الله نوری

مهدی گرجی چالسپاری

سید مصطفی باقی‌زاده بافقی

احمد مؤمنی تیکدری

سید کمال جمالی

محمدصادق دسترنجی

احمدرضا پورطاهریان

سید مهدی خضری

اعظم مددخانی

گروه جغرافیای تاریخی

سید جلال جمالی

سید محمد رفعتی‌پور

علیرضا محمدی‌نژاد

فضل‌الله امین‌زاده

نظارت فنی جغرافیایی

سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

وایرستاری

مجید حیدری‌فر

جوادچناری

طراحی و صفحه آرایی

مدیریت هنری

رحیم حسین آبفروش

امور رایانه و حروف‌نگاری

احمد جمالی

ابوالقاسم جوپاری

مدیر چاپ مهندس حمید بحیرایی

با سپاسگزاری از

مرحوم آیت الله سید صادق نجمی

حجة الاسلام و المسلمین محمدحسن اختری

حجة الاسلام و المسلمین محمد علی برکتین

حجة الاسلام و المسلمین سید محمد مرتضی عاملی

حجة الاسلام و المسلمین سید رضا مرتضی عاملی

حجة الاسلام والمسلمین عبدالمقیم ناصحی

حجة الاسلام والمسلمین نصیر نیک نژاد

حجة الاسلام والمسلمین حسن زنده دل

حجة الاسلام والمسلمین مهدی معینی

حجة الاسلام والمسلمین مهدی چگینی

مهندس مهران رفیع جهاندیده

فرامرز حسین زاده

جلیل صفری

هادی عسکری

مهدی حبیبی

زلیخا باقری

سید رسول موسوی نژادیان

و با قدردانی از

مجمع جهانی اهل البیت

کتابخانه تخصصی حج و زیارت (قم)

کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران (قم)

مُحَمَّدٌرسُولُ اللهِ وَالذینَ مَعَهُ اَشِدّاءُ عَلَی الکُفّارِرُحَماءُ بَینَهُم
خدای والا پیامبرگرامی اسلامﷺ را برای پایه گذاری و گسترش آیینی نجات بخش و سعادت آفرین برانگیخت و دین او را مایه رحمت و معنویت و امنیت قرار داد.
گرایش به اسلام و گسترش حاکمیت قوانین الاهی، دشمنی‌های پنهان و آشکاری را همراه داشت، به ویژه پس از طلوع خورشید اسلام و دعوت همگانی پیامبر خدا ﷺ که مشرکان و یهودیان را به وحشت انداخت، بر این اساس، بنای دشمنی و خیانت گذاشتند، و در پی نابودی اسلام و گروندگان آن برآمدند و پیمان شکنی و جنگ را سرلوحه کار خویش قرار دادند.
رسول خداﷺ که مأموریّت دفاع از اسلام و مسلمانان و دفع تجاوز و فزون خواهی دشمنان را بر عهده داشت، برای یاری ستمدیدگان و پیشگیری از فتنه‌ها، ناگزیر به نبردهای گوناگون و زمانبر تن داد.
آری، در سایه دفاع مسلمانان از اسلام و آیین آسمانی، جامعه اسلامی آسیب های فراوانی دید و انسان های برجسته ای شهید شدند؛ ولی در پرتو مجاهدتهای خستگی ناپذیر رسول خداﷺ و یاران بزرگوارش، اسلام بیش از پیش به جهانیان عرضه شد و منافقان از صف مؤمنان جدا گشتند؛ عطوفت اسلامی و امانت داری اسلام رخ نمود و زیبایی های دین نمایان گشت. نهی از کشتن زنان و پیران و کودکان، بازداشتن مسلمانان از رفتارهای نادرست و خسارت زدن به مناطق مسکونی و کشاورزی و بایسته شمردن رفتار انسانی با اسیران، کنار ایثار و فداکاری مثال زدنی زنان و کودکان و پیران، در کشاکش نبرد، جلوه های گوناگونی از روح والای اسلام بود که در سایه این نبردها به ظهور رسید.
نگاشته پیش رو «اطلس غزوات رسول خداﷺ » نگاه ژرف و رویکرد نو به زوایای گوناگون غزوات و سرایای دوران رسول گرامی اسلامﷺ را دنبال می‌کند که با توجه به اهمیت زمان و مکان و نقش جغرافیا در فهم ظرایف تاریخی و فقهی، بررسی این رخدادها با چنین نگرشی، لایه های دیگری از آن حماسه های ماندگار را به مخاطب می نمایاند.
در پایان از مؤسسه دایرة المعارف بزرگ غدیر و احیای میراث مکتوب شیعه که با پشتیبانی خود بستری مناسب در تولید و ارائه این اثر ارزشمند فراهم ساخته قدردانی می‌نمایم و از خدای بزرگ می‌خواهم تلاش‌ها و زحمت‌های فضلا و پژوهشگران محترم را به شایستگی بپذیرد و ذخیره روز رستاخیز قرار دهد!

عزیز خوشوقت
تهران
۲۹ جمادی الاولی ۱۴۳۳

بسم الله الرحمن الرحيم
والحمــد لله، والصلاة والســلام علــى محمد وآله الطاهرين..
وبعد..
فإن هذا الكتاب «أطلس مغازي رسول اللهﷺ» قد تكفل بتقديم الصورة التي هي الأقرب والأصوب، والأوفق بما هو الثابت من تاريخ غزوات وسرايا رسول الله صلى الله عليه وآله..
ويراد بالغزوات: تلك الحروب الدفاعية، التي شارك رسول اللهﷺ بنفسه فيها.
ويراد بالسرايا: البعوث التي أرسلها ﷺ لصدّ المعتدين، ومنعهم من تنفيد خططهم التآمرية على الإسلام والمسلمين، بعد أن هيأوا، وأعدوا، واستعدوا، وشارفوا على اختلاس فرصة تنفيذه.
وما كان يجري في هذه الغزوات والسرايا لم يكن أمراً عادياً وعابراً.. بل هو مدرسة غزيرة المعارف، كثيرة العبر والعظات. غنية بالدلالات على طبيعة وحقيقة نظرة الإسلام للإنسان وللحياة.
وهي نموذج فذ لسياسة الإسلام وتعاليمه، وقيمه ومفاهيمه. وتحوي الكثير من النماذج التي تجسد رؤيته العقائدية، وأخلاقياته، وتقدم صورة عن طبيعة منظومته التشريعية، وما لها من أبعاد تربوية وإنسانية، وغير ذلك.
وبكلمة جامعة: إن في هذه الغزوات والسرايا ما لا غنى عنه، وفيه غنى عن كل مدح وثناء، أو استدلال وادعاء.
وهذا يحتم علينا المزيد من التروي والتدقيق في نقل نصوص هذه الغزوات والسرايا، وعدم تعريضها لأي تصرف أو إخلال، أو اختزال للأحداث أو الأشخاص، لأن ذلك لو حصل، فسوف يؤدي إلى الإخلال بالمفاهيم، والعبث بالقيم، وإلى تشويش في النظرة الصحيحة للإنسان والحياة، وإلى تلويث الأخلاق بقذارات الأهواء، والغرائز والعصبيات، واستلاب الصفاء والنقاء للقلوب والأرواح، والنفوس، وتعمية السبل إلى الحق، والعمى عن طريق الخير والصلاح والسداد.
فضلاً عما ينشأ عن ذلك من عمىً سياسي، واعوجاج في السلائق، فلا يتسنى للباحث الفهم الصحيح للأمور، ولا يهتدي إلى تدبيرها، ولا يميز الحسن عن القبيح فيها.
غير أن من المؤسف، أننا حتى في القرن الحادي والعشرين، نرى بعض المؤسسات التابعة لبعض الفئات، قد اختارت أن توقع نفسها في هذا الفخ الخطير، والمهلك بانتهاجها طريق اختزال الأحداث التاريخية، وربما لجأت إلى التحوير أو التزوير فيها، وهذا ما فعله أيضاً في عرضها لغزوات وسرايا الرسول الأعظم والأكرمﷺ، حيث ابتعدت عن منطق الأمانة والصدق. وكرست جهدها للتسويق للمسار التحريفي، الذي يعمل على اختزال الأحداث وفقاً لما تفرضه العصبيات المقيتة، والأهواء الرخيصة والأحقاد البغيضة. فأسقطت من حسابها كل ما رأت أنه يحرج الفريق الذي تنتمي إليه، بل حاولت تغريب كل الحقائق الدامغة، التي تمقتها وتبغضها، وتبعدها عن دائرة التداول، وإبعاد الناس عنها، وعن الصناع الحقيقيين لها.
وغيرت وجه التاريخ، واستبدلته بتاريخ مزور، ومحرف ومحور، وعملت على التسويق لبدائل مصطنعة، نسبت إليهم الكثير من الأدوار المخترعة..
ولم يكن هذا المنهج جديداً، بل هو نهج قد ورثه الخلف عن السلف.
فقد قال علي «عليه السلام» عن قريش فيما يرتبط بالفتوحات، التي صنعها أصحاب أمير المؤمنين «عليه السلام»: «ثم نسبت تلك الفتوح إلى آراء ولاتها، وحسن تدبير الأمراء القائمين بها. فتأكد عند الناس نباهة قوم»، ليس فقط لم يكن لهم دور في صناعة تاريخ ومستقبل هذا الدين، بل كانوا في كثير من الأحيان عبئاً عليه، بل من المؤذين له، والمسيئين إليه:
وبعد أن قال «عليه السلام»: «تأكد عند الناس نباهة قوم»، قال: «وخمول آخرين، فكنا نحن ممن خمل ذكره، وخبت ناره، وانقطع صوته وصيته، حتى أكل الدهر علينا وشرب»
مع أنهم «عليهم السلام» هم السادة والقادة الحقيقيون، والمجاهدون المخلصون، وحماة البلاد والعباد، الذين لم يسبقهم سابق، ولم يلحقهم لا حق.. فما معنى أن يخمل ذكرهم، ويأفل نجمهم، ويكون التعظيم والتكريم لغيرهم؟!
نعم.. لقد كان هذا حال السلف، الذين جرى على خطاهم الخلف.. الذي تابع العمل على تغريب الحقائق عن الناس، واستبعاد الصناع الحقيقيين لتاريخ الإسلام، وإخمال ذكرهم، واستبدالهم بأضدادهم، وزور لأولئك الأضداد مواقف وتاريخاً لم يكن له وجود إلا في مخيلة صانعيه..
وقد جاء هذا الكتاب: «أطلس مغازي رسول الله ﷺ» الذي هو ثمرة جهد مشكور، لإخوة أكارم ليقدم الصورة الأكثر نقاءً وإشراقاً بما لها من ملامح متكاملة، ومنسجمة مع النصوص المأثورة، فأعاد إلى الواجهة شطراً كبيراً مما استبعدته الأيدي الآثمة، واستبدلته بغيره من الترهات والأباطيل.
فشكر الله سعي القيمين على هذا العمل الرائد، والمفيد، وتقبله منهم، وأثابهم عليه ثواب العاملين المخلصين، ونسأل الله أن يوفقهم ليس فقط لمثله، وإنما لما هو أتم، وأهم ولما نفعه أعم.
حفظهم الله، وسدد في خدمة الدين وأهله خطاهم.
والحمد لله، والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين.

جعفر مرتضى العاملي

حرر بتاريخ ٢ رجب ١٤٣٣هـ

به نام خدای بخشاینده و مهربان
ستایش خدای راست و درود و سلام بر محمدﷺ و خاندان پاکش!

کتاب «اطلس غزوات رسول خداﷺ» این مهم را بر دوش گرفته که تصویری درست تر و نزدیک تر به واقعیت و سازگارتر با آن چه را از تاریخ غزوات سرایای رسول خداﷺ ثابت شده، در پیش نهد.

مقصود از غزوه ها، آن نبردهای دفاعی است که رسول خداﷺ خود در آن حضور یافتند و مقصود از سریه ها مأموریت‌هایی است که آن حضرت برای رویارویی با متجاوزان و جلوگیری از نقشه‌های توطئه‌آمیز آنان ضد اسلام و مسلمانان، نیروهایی را می‌فرستادند، هر چند پس از آن که دشمنان با آمادگی کامل و فراهم آوردن همه ساز و کارها، در پی فرصتی بودند تا نقشه های شوم خود را عملی سازند.

آن چه در این غزوه‌ها و سریه‌ها رخ داد، امری عادی و گذرا نبود، بلکه مدرسه‌ای است سرشار از معارف، با درس‌ها و اندرزهای فراوان و گواه های بسیاری که نمایانگر دیدگاه حقیقی و اصیل اسلام درباره انسان و زندگی است.

این مدرسه نمونه‌ای است بی‌مانند، برای نشان دادن سیاست اسلام و آموزه ها، ارزش‌ها و مفاهیم آن، که نمونه‌های عینی فراوانی از نوع نگرش اعتقادی و اخلاقی اسلام را در بر دارد، چنان که تصویری از نظام قانون گذاری اصیل اسلام در ابعاد گوناگون انسانی و تربیتی را ارائه می‌کند.

آری در این غزوه‌ها و سریه‌ها چیزهایی هست که نمی توان از آن بی‌نیاز بود، چنان که با وجود آن، به تمجید و ستایش یا استدلال و ادعا نیازی نیست.

همین امر، درنگ و دقت بیشتر در گزارش متون غزوه‌ها و سریه‌ها و جلوگیری از هر گونه تَصَرُّف یا فروگذاری در بیان رخدادها و نقش شخصیتها را بایسته می سازد، و گرنه پیدایی اشکال در فهم آموزههای دینی و بازیچه گشتن ارزش‌ها و آشفتگی و سردرگمی در فهم اندیشه درست اسلام درباره انسان و زندگی را در پی خواهد داشت؛ چنان که مایه آلوده شدن اخلاق به ناپاکی‌های برخاسته از هواهای نفسانی و انگیزه‌های پلید و متعصبانه و تهی گشتن جان و روح انسانی از صفا و خلوص و پنهان ماندن راه حق و درستی خواهد شد. افزون بر آن، نبود بینش سیاسی و کج سلیقگی، نتیجه همین امر شده و بدین سان، توانایی درک درست موضوعات و تحلیل و بررسی آن و تشخیص نیکو از زشت برای پژوهشگران آسان نخواهد بود.

با این وجود، جای بسی تأسف است که در قرن بیست و یکم، برخی مؤسسات، خودشان را در این دام خطرناک و نابودگر افکنده‌اند؛ بدین گونه که در حوادث تاریخی، پاره‌ای از فرازها را فرو گذاشته و گاه به جعل یا دگرگون سازی آن دست می‌یازند! این پدیده شوم در بیان غزوه‌ها و سریه‌های پیامبر بزرگوارﷺ نیز رخ داده است؛ بدین‌سان که از منطق امانتداری و راستگویی دور شده‌اند؛ تلاش خویش را بر این متمرکز کرده‌اند که نظرها را به مسیر تحریف آلود خود جلب کنند، مسیری که بر پایه ایجاد کاستی در حوادث تاریخی استوار است، بدان گونه که با تعصب‌های نفرت‌انگیز و هواهای بی‌ارزش و کینه‌های بغض‌آلود خود سازگار باشد، از این رو حذف کردند آن چه را که فکر می‌کردند گروه پشتیبان خود را به زحمت می‌اندازد. فراتر از آن، تلاش کردند حقایق انکار ناپذیر را بیگانه و بی‌ربط نشان دهند؛ حقایقی که از آن بیزار بودند و کینه آن را به دل داشتند؛ بر آن شدند تا این حقایق را از گردونه موضوعات رایج دور کرده و مردم را از آن حوادث تاریخی و از آفرینندگان حقیقی آن دور نگه دارند.

چهره تاریخ را تغییر دادند و تاریخی ساختگی و دگرگون گشته را جایگزین آن کردند و برای مصرف این جایگزین‌های مصنوعی به دنبال مشتری گشته و بسیاری از نقش های خود ساخته را به آن جایگزین‌های بدلی نسبت دادند!

این روش را از پیشینیان خویش به ارث برده‌اند.

حضرت علیؑ درباره قریش نسبت به فتوحاتی که اصحاب آن حضرت انجام دادند، چنین می‌فرماید:

«ایشان (قریش) آن فتوحات را به والیان قریش و سیاست نیکوی فرماندهان وابسته به قریش نسبت دادند، به گونه‌ای که نزد مردم، بزرگی و جایگاه عده‌ای، ثابت گشت.»

در حالی که آنان نه تنها نقشی در ساخت تاریخ و آینده این دین نداشتند، بلکه در بسیاری از مواقع باری بر دوش دین خدا بودند، حتی از آزار و بدی به آن نیز دریغ نکردند.

آن حضرت پس از عبارت «نزد مردم، بزرگی و جایگاه عده ای، ثابت گشت.» چنین می‌فرماید:

«چنان که عده‌ای دیگر، از یاد مردم رفتند و ما از کسانی بودیم که یادشان به فراموشی سپرده شد؛ نورشان به خاموشی گرایید و فریادشان و آوازه شان بریده گشت، چنان که گویی روزگار، هفت کفن بر ما پوشانده است!»

در حالی که آنان ـ درود خدا بر ایشان باد ـ سروران و رهبران حقیقی‌اند؛ مجاهدان با اخلاص و پشتیبانان راستین سرزمین‌ها و انسانها، که هرگز کسی از آنان پیشی نگرفته و به جایگاه آنها نرسیده است.

پس چه معنا دارد که به فراموشی سپرده شوند و ستاره وجودشان کم فروغ گردد و به بزرگداشت و ستایش دیگران بپردازد!

آری! چنین است حال پیشینیانی که جانشینانشان همان راه را در پیش گرفته اند، در دور ساختن حقایق از مردم، کنار گذاشتن آفرینندگان راستین تاریخ اسلام و به فراموشی سپردن یاد آنان و جایگزین کردن مخالفانشان، هم چنین جعل حماسه و تاریخ برای آنان که هرگز وجودی نداشته، مگر در ذهن آفرینندگانش!

کتاب «اطلس غزوات رسول خداﷺ» که نتیجه تلاش درخور سپاس از سوی برادرانی بزرگوار است، تصویری بی‌آلایش‌تر و پرفروغ‌تر از حقیقت، با ویژگی‌های کامل و هماهنگ با متون تاریخی کهن را نمایش می‌دهد و بدین‌سان می‌تواند بخش گسترده‌ای از آن چه دستان گنه‌کار دور گذاشته و دروغها و یاوهها را جایگزین آنها کرده، پیش روی می‌نهد.

خدای والا، تلاش دست اندرکاران این اثر برجسته و سودمند را سپاس نهد و پاداش اهل اخلاص به آنان ارزانی دارد!

از خدا خواستاریم به ایشان، نه تنها در این کتاب، بلکه در هر کارِ کامل‌تر و مهم‌تر و پرسودتر توفیق عنایت فرماید. خدای بزرگ حفظشان کند و گام های ایشان را در راه خدمت به دین و اهلش استوار سازد.

والحمدلله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین
دوم رجب سال ۱۴۳۳ هـ . ق

جعفر مرتضی عاملی